

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 11

Fylke: Troms

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Milsjø

Emne: Jurett attøff

Bygdelag: -

Oppskr. av: Carl Berthansen

Gard: Stansletten

(adresse): Postboks 50 Tromsø

G.nr. 9. Br.nr. 1.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
delvis

SVAR

I. Røttene.

A. Forskjellige røttene.

1. Santkes ikke. Røttene som nådfor. Santkes ikke r. under siste verdenskrig. Det ble slått med den ting (i Milsjø herad) neppe senere enn i farfarens tid

2. Ikke aktuelt.

3. Ikke aktuelt.

4. Ikke aktuelt.

5. Ikke aktuelt.

6. Ikke aktuelt.

B. Bregnerøtt (blom).

1. *Aspidium filix mas*. Vi kalte, og kaller det bare rett og slutt "blom". Røttene ble ^{ble} ~~ikke~~ "gravet" - "graven" - "gravd" ^{var} ~~ap~~. Gresset blev slått, "slitt" med tjå ute i fjellene bra utpå sommeren, helst når heimslåtta var over om enn ikke gresset var borte. Det er nemlig her hvor det nesten ikke finns annet gress enn b.

2. Det var ikke bregnerøttene som ble kalt "mold-fan". Navnet gjalt vist bare noen sorte sager i jorda, med påvakkede sorte "bær" eller knoller ca. 10-12 cm. i diameter. Sam gutt

så jeg engang slukt nødjar. ble grønt frem for Rørossetets skild - . Vel ikke an, at igruss. røtter eller, ble grønt opp til for. Mannet "belg" en bare høst siden a kunne gjøne nemmere rede for - 1).

3. Ikke abstruelt.

4. Har ikke høst - .

5. Blanne blir blått om sommeren bare.

- Kan det regu på "blanmen" for en fjell den når ble den gjerne brøn og dærlig til for. - Når den var høstet ble den svart vis i sol.

6. Ikke abstruelt. . .

II. Tang og Bare.

A. Tang.

1. Det var reknet ^{med} som anvendt for. Ikke bare nødjar, da den ble brukt selv om det sjøltes vaskt av annet - . Ikke i noen utstrækning. Det er ikke slukt med tangen til for, men nesten slukt - . Det er satt an i arenes løp med den ting som med "drott" (alstrens nødjar) i heltaget - .

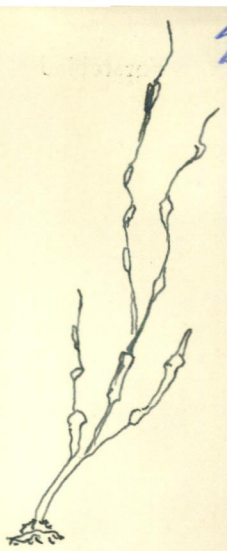
2. Tang blir brukt bare i fersk tilstand. Den tang som vokser uredt inne i røtter og rundt fjoreskeimene "hjemme" er ikke meget brukt (når ikke). Den velger husedge selv ved høst og forvinter. Tang som den nemt en "hestetang", "bladtang", "blødtang" og "båltang" - samt "soll" - ikke palatable "l" en. åpent "o" - Se fig. 1 til 5.

Hestetangen har grønsatt farve. Blødtangen helst varient blek eller gul, Blødtang skinnen eller gul.

Båltangen sort-til brungul farve. "Sallet" er

vokstent. Det rødlig. Det vokser helst noe

1) De gamle feger" se 2: Var svart skjøre. De kalles også mairna. Deres viderbrukt "sann matna" om røttent høy.

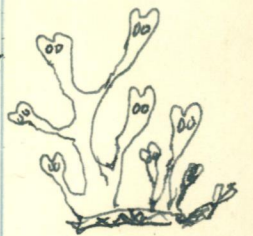
1. Hestetang.
Ca. 1/5 størrelse.

2. Blødtang.
Ca. 1/7

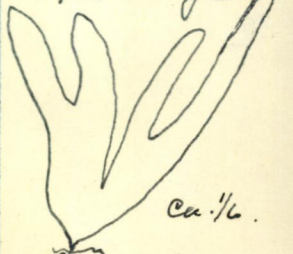
3. Blødtang.
Ca. 1/20

4. Båltang ca 1/8

5. Sallet, a
= Rødalge.
Ca. 1/4

Sallet b.
Ca. 1/6

Samvittet

ute fra øverste rammeband (fleo ijo) så det kan bare sættes med løvband i matrikning til de 4 førstnævnte slag. Sallet er regnet for det bedste av alle slags langfår. Og ^{de} sænne ram går ute hele vinteren (utegangsrammen) passer på med løvband (fjone ijo) å "grymme" gjennom smekkan-lene for å kamme sig ned i fjone å finne lang og sall! Det gammelt ordbruk er brukt av alle kraftedige får - ja av annen god ned og:

• Det er som sall i ^{ljosen} fjone! "Aprapros grymme". Det heter så når folk kammes sig frem gjennom sne "til kuss" (til kamme) og dypere sne -

- Den båtlang som er nevnt får - nr. 4, er bare en avart så å si, av den "ekte" båtlang som sættes av vinteren ute på skjen og nes. Denne er større og kraftigere og har en sort-grøn farge. Dette er den beste lang til får. -

3. Tangen skjeres med sigd, en kalle lja med hard krunt skaff.

4. Tangen skjeres og vaskes inn i båten som gjerne er brukt opp i nordhelen. (Båten er "brøt": brukt så kaldt på land). Tang brukes etter huert og kan ikke ligge lenge når det ikke er frastuen. -

5. Ikke alltid raket. Tildels rammen med fiskeanfalle. Ikke gjøring, se under 4. Denne lang gir til nå, sau og geit - delvis best.

6. Det anses for godt får. -

Sigd.

B. Tare. Nå snakker vi først om båt-tare!

1. Tare sættes på vårparten når den er raket ut.
2. Fiskes ikke op. Den sitter fast i bunnen på skjen og adde fra høyvandslinjen eller noe dypere

og ved de et par fanger under løvauv - . Den skjeres med lja (karelja) løs ved rota, fiskes med ljaen opp og drages inn i båten - .

3. Den var heim med karebåten - .

4. Gis ikke gjerne de dyne får om et par dager for det er helst "karelis" blitt med og den mest helst dag først ellers kan det være fare for dyrets - kua's lin - - . Både ku, sau og geit får fare - .

5. Tare (håbare) er godt fôr; bedre enn lang! Den ble sanket høst år - årlig.

- Påtaren er grønlig brâu med en lysere (gul) marg mitt etter. Denne marg er bare godt og mellem. bred og noe tykkere enn kareblad som er i forhold 2 ned langt og 20-25 cm. bred. Bladdet er litt krøllet og kruset i kantene. Taren vokser tett i tett. Den må skjeres fra båten helst "djæftetare" sjeldnere som land-tare. En sitter midt årene og manøvrerer båten i bølge draget. Den andre står i uakker-skatten" som peker med skjeret. Når sjødraget legger bare brua opp mot land (fra båten) fåres kan ljaen behendig med mot karerottene og katter an mest mulig med et eneste rykk, fåres så ljaen noe appanen det skarpe kareknippe og trekker de får sjødraget legger blane fra land og ut mot båten. Kan dra fangsten inn i båten med ljaen og så med hennene. Det er et tungt og såleut arbeide dette og ikke uten fare. Kan med årene kan ansvars for med gløggheit å manøvrere så ikke sjødraget får båten i sin magt. Den annen må ha ferdigheten. Det er å merke sig at det som oftest var kvinnene som måtte ut i "karefjære" - . Det ble rodd ut ved fjære sjø - eller noen lunde løvauv. En

40-50 cm.
Ljå
Lång ca. 4 m.
Tareljå.

ca. 1/30.
Blad an
hå-bare

Men til 5":
Faldet inne
i fjærdene kan
ikk på værparten
ut til havs
fra skærne og
mindre hæl
og skan bare
i helle hæl-
ten som faldet
hjem til dgra. -
dine fremmede
ble kalt
"karemager".
Tidningen ikk
kjennet. -

Tredje
bilde.

vil jo erindre at all gangligt mannfolk
var på Sofal- og Finmarkfiske denne
årstid. - Mange Kvinner mestret mennene
også ved Sareskjering! - De kom i land
gjennemvåke ofte. Skulle så bære opp og
kjøre opp Saren, bringe båten i vaustet,
stille ut med vandboring og vedtuggst,
- til stue og fjøs. Bakte tisdagene, stelle
barna, vaskte klær og lage mat. Bakte
flakbrød, vove og spinne, stikke, stoppe
og lappe. Nei, her dier ingen lousang; de
har ikke ennå fått den - de Kvinner sam-
dengang var - som sled og bygget hjemmet
og hadde sletet med barneflakker, mangen
gang med døden ram løn - - -!

Sjering an
djupel Sare.
Mastra er lagt
fremover.

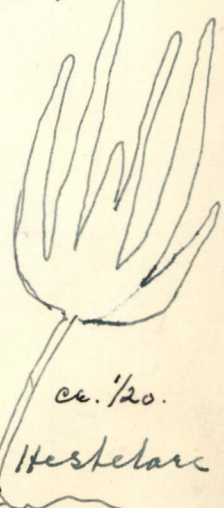
III. Skudd för an planter. { Andre Saresarter,
Fiske skjerm. } se nedre for her.

Vi nevner "Skrapbare".
Denne vokser på ikke dypt vann like
med land. Den vokser i klipper, store tuster
og fisker opp med dragg og lje. Drives også
på land ved karveir og sarkes i fjæra.
Den er ikke noe sers som får men brukes
gjærne til hjelp. Blanne er brün gül og
krället uten marg. Sjelden større enn 1
mt. lang og 20-25 cm. bred

Skrapbare.

Så litt om hestebare.
Det er denne slags som anvendes til Sare-
aske. - Den vokser på mange steder i
store overflad like med land, og er kaldt
"Lar" med lavt vann. Er ikke noe sers
til som hjelpoppar. Farnen er brün, blanne
ganske tjukke og glatt. -

Ved stamme
og svært
thau kan
fiskegarn
som står
i sjøen bli
kviknet
i kops og
fjellt an
massen med
vlegger an
gullnnet.
hestebare!

IV. Hestemøkk.

1. Det var engang. Vel ganske almindelig, som med all Guds gave som ble tatt vare på - får i tida - . Det er vel etter farfars tid - . Neida!
2. "Gis" dugang, med litt mel og anfall av fisk. -
3. Det kunne bli tilsett mel, høgfrø og potetgress. Væst helst bare slått våkende namn på.

V. Sørpefôr.

1. Ikke nå mer. "Sørpa" kaltes ikke, men ble varmet i den store "løpsingegrøt" i fjærgangen. Højet og varmet ble tatt i grøt og så litt breusel under. Til sine tider kunne det være "kake" men dette var ikke aktuelt hensikten. - Sørpa ble "gitt" i de store febåtene, som var hjemme - arbeidet som "staukjørel" med trebånd og "ham" av tre eller jern.
2. Her i Killesjø kan det helst bli late om vaku med høy, litt mel, og bygg den tid det var dypet noe kam. -
3. Ble nytteløst helst vann, i ser etter fødsel. -
4. Ikke aktuelt.
5. Ikke aktuelt.
6. Ikke aktuelt.
7. Ikke aktuelt.

VI. Fiskeavfall.

1. Fiskeavfall benyttes nok enn åvisst men i forsvinnende utstrekking noe i tidligere tider. Ikke serlig. -
2. Nå er det andre stikk med brukten av stikk fiskeavfall. Det som benyttes blir nå gitt "ratt" - utskott.

3. Fiskeaupfall ble, og blir ikke kakt sam-
men med tang og tare. Og kaktet tang og
tare har ikke opp i løyvinga. Men noe
moll " det er aupfall av fisk, ble kakt
sammen med tang. -

4. Sjra får kraften "søt" med aupfallet
oppi - . Ei febotta til hver kve. Disse
gammeldags febottene rimmer om-
kring 15 liter. -

5. Fjardladde var sjelden brukt til løyving,
det var en sjelden fisk og skrau" kast. -
Men silt var i eldre tid en æriss løy-
vingvare. Fersk fisk som småtausk,
og kyse (kalje sier ikke vi) ble kat
vare på til var handelsvare. Men stein-
bit kunne bli brukt til løyving, da tare
den peneste fisk ble brukt til kuset,
færsk eller "bakkna" = halutan.

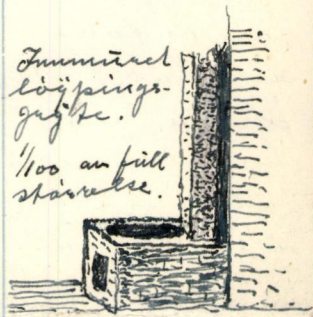
6. Løyvinga ble nesten uten unntakelse
kakt i den store gryta som kunne vere
immüret i fjäsgangen eller "sjelden" heuge
på skjerring i åpen grue. Gryta var
helst gaustke stau - 2 aukens og 3 aukens,
det er "tönnegrype" - 3 aukens a 40 l. + tünne. -

7. Fiskeaupfall kan ikke vere hovedvare
av fard. I eldre tid var det 3 feringer av
dagen. Om morgenen i 8-9 tiden kakt kag.
Så ble künene melket og så var løyvinga
ferdig og det ble "gitt". Til "morrappjuset"
gikk kvinnene skiftet i 6-7 tiden
Så var det "middagspjösel" i kl. 1. tiden
Og "kvellpjösel" kl. i 6-7 tiden.
Kaktet ved hver "mäl" - :

Skakt er om morgenen kan i fjäsel tändes
ild innen gryta. Så på kaglummen og "läge".

Ei febotta.
Mälene er
immüendig

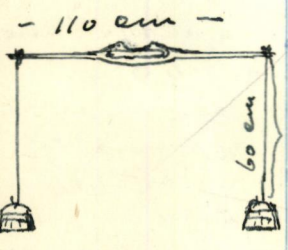
skd 7.
Fiskeaupfall
kan ikke vere
hovedvare av
fard. Ikke men
en gaustke 1/4
og mindre.
Så sier vi 1/4
med tare tang,
løy og ris ("heit")
mestkje litt mer
og så 45-50% kag.
Det var vere et
niss minimum
av ströfar (vel
med noe rickjelp
av løy og ris)
eller kan ikke
kve holde örta.
Den misten örta
("stekt örta").
Örta: det er både
"det" i drivtögge
og selve det
kögge same tar
opp av märkag
bladmagen.
"örta" "örta" "örta"

Højstål med
Højel. Den er
Ca. 60 cm. lang
og 4 cm. i
Højde. Den
er spids. Den
er eldgammel
og glatt. Den
er af
Kunstige
leire (leire).
Målt på "gj"
Men til sp. 7:
Får den Korte
kane og lang
margin og Korte,
får den "kort"
den". Men den er
lang og kane
båler den ganske
meget - når den er
blottet vand til
Korten -!

Si lages en i miste og med "højelen" lerne høj
an "højstål". Si lages en ikke så greit. Højstål
et er hårdt sammenspresset og det må lages så
stålet har loddret vægg og horisontal bue,
- ca. 30-35 cm. bred. Må ikke lages ^{det gamle} i "gj"! Til sine
tiden blei det laget an Kullen. Må ble højel
Kasket med (eller båret inn an det var "gj" stål
med siden an fjæret). Kunne varmen under gjeta!
Så har Kinnen til a "vandre". Skudt o. Kammen
med an en vandr, visk, Krippe. Si vandre en o
lage højmaten til Kå og sau. Til Kå lages
"maten" sam et stort vask 30-35 cm i diam. Det
har Kunstige en vejl an 3 kg? En ungpike eller
gjitt borer gjerne "maten" til Kå og sau. "Maten"
til sau lages sam en reitl 30-40 cm lang og 1/5 cm.
gjitt. Vejl 1/2 kg? - Må melkes Kårene mens de er...
Melke settes ut og den har til a "gj" - loppinga. Ei batta
til haer Kå - Lær og gjitt blei "vandra": får Kelt vaku.
Middagsfjæret. (Stenfanste arbeide med hved "mat" er
selvsagt a "mække" fjærgulvet med. - Gjærdelen ble i
eldre tid skjølet ut gjærene en glugg "glugga" i veggene.
Derfra skjølet på "en" Kerdengen" hvor den lå for var og
vinn, kalde, vakt hele året. Det var stedet hvor gjærdel-
dengen ble så stor at fjæret ble fløttel! Dette en fakto).
Etter mækkinga får dyra højmaten. Så lages loppinga
ferdig i gjeta til neste dag. Så lages til Kullen. Så hugges
det med - Kålle og Kåist til Kåkinga. Så børes vaku
i gjeta og forus - fra brønn, Kelt eller etc. To an de
svare båtene i fjæret haling med båtne "vassre"
sær vassre - det er ei "fær". En vass hullet frøet
til med det hugges opp, og nei mækkes, Kunstige los skritt
og mer. Særfætt og blett, vassut blæres an båtene
Klorn - Skjæring, fjæret stinn - - - Den vassvarene
Kinnen kan vore "slaggje" beard af bården!
Det melkes ikke an middagen. -

Fær bid. at
Kålle er
"ellen" ops?
Til no
ferdig med
skingd!
- Er du no
fjæresten?

Vassre (vinder-
sikke) med båtne.
Det kalles "ei fær"

Kullfjæret. Mækkinga. Højel hines med - inn -

Kümmeler og saumaler "vandles" og det bliver
"gilt". Så kan de "veske" visket. - Det "tages"
Kantje til "marrafjæsen" neste dag. Det sees
ikke "fjæset" men "fjæsen" så længe Kjemul
her vord. Well; men Kältinerte Kretsen kan
"fjæset"; det kan andre og i skriftlig form. -

Hvem som helst kan gjøre hvad som helst arbeid
i fjæset imidlertid en ting: å vandle maten til
dye. Det kan på gården være en og samme
kvinn som år etter år kan hatt hånd om
denne handling "å skifte løv" (Kart, 0") som
det heter. Dette far at erfaring skal være den
rådvende så vel når det er god høyde som
når det er meget år. Og det er den ting som
er paengel. -

N. B. Størrelsen på dimerse tare og algen
er bare middels, de kan være både større
og mindre, alt etter vokstetadiet. -

Hele behandlingen er gjort best mulig i alt
og alt.

10/9 - 48.

Karl Deuthmuse,